

БАЛАЦЬКА ОЛЬГА РОМАНІВНА

**ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ —
SUI GENERIS:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

ЮРІНКОН ІНТЕР
Київ–2025

УДК 342.722:347.97/.99](477)(02)
Б20

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 13 від 30 травня 2025 року)*

Рецензенти:

Скрипнюк О. В. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, віцепрезидент НАПрН України;

Кучинська О. П. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Ткачук О. С. – доктор юридичних наук, доцент, суддя Великої Палати Верховного Суду, вчений секретар Науково-консультативної ради при Верховному Суді;

Дробуш І. В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія».

Балацька О. Р.

Б20 Доступ до правосуддя — sui generis: теорія і практика : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 436 с.

ISBN 978-966-667-903-4

Монографія присвячена концептуальним основам доступу до правосуддя як правового явища в унікальному значенні sui generis, що є невід'ємним елементом правової системи, конституційною засадою судочинства та гарантією справедливого суду. Авторка сформулювала фундаментальне розуміння сутності, ознак, форм реалізації, змісту права на доступ до правосуддя та критеріїв оцінки стану доступу до правосуддя в Україні в умовах особливих правових режимів: пандемії, євроінтеграції та воєнного стану.

Акцент зроблено на соціальній цінності феномена доступу до правосуддя, гарантіях забезпечення доступу до правосуддя як основоположного права, що виникло в результаті телеологічного тлумачення Європейським судом з прав людини, Судом справедливості Європейського Союзу, Конституційним Судом України положень про право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту. На основі аналітичних досліджень, статистичних даних, проведеного опитування молоді та в контексті особливих правових режимів, які діяли в Україні протягом 2020–2024 років, визначено пріоритетні напрями забезпечення доступу до правосуддя, в тому числі щодо розширення предмета конституційної скарги та нагальності відновлення військових судів у судовій системі України.

Для здобувачів вищої освіти, науковців, викладачів закладів вищої освіти, суддів, адвокатів, законодавців та кожного, хто цікавиться теорією та практикою доступу до правосуддя.

УДК 342.722:347.97/.99](477)(02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-903-4

© Балацька О. Р., 2025
© Юрінком Інтер, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 5

ПЕРЕДМОВА..... 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

- 1.1. Доступ до правосуддя як правове явище:
основні наукові підходи 11
- 1.2. Концептуальні засади сутності, ознак
та цінності доступу до правосуддя 28
- 1.3. Трансформація доступу до правосуддя в історичній
ретроспективі та сучасному вимірі..... 58
- 1.4. Конституційно-правові засади доступу
до правосуддя в Україні 86

РОЗДІЛ 2. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

- 2.1. Міжнародні стандарти з прав людини щодо
забезпечення доступу до правосуддя 121
- 2.2. Місце права на доступ до правосуддя в конвенційній
системі захисту прав людини..... 151
- 2.3. Концепція та принципи ефективного доступу
до правосуддя в праві Європейського Союзу 175
- 2.4. Реалізація права на звернення до європейських
судових інституцій..... 203

**РОЗДІЛ 3. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ
ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ:
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ**

3.1. Зміст та критерії оцінки доступу до правосуддя.....	229
3.2. Критерії та індикатори оцінки стану доступу до правосуддя в умовах особливих правових режимів.....	254
3.2.1. Інституційна спроможність правосуддя — організаційний чинник забезпечення доступу до правосуддя.....	254
3.2.2. Роль незалежності та безсторонності судової влади в забезпеченні доступу до правосуддя.....	267
3.2.3. Справедливість процедури здійснення правосуддя: функціональні умови забезпечення доступу до правосуддя	281
3.2.4. Фінансова доступність, приступність та інклюзивність правосуддя.....	296
3.2.5. Правова освіта та просвіта як пріоритет та перспектива ефективного правосуддя.....	315
ВИСНОВКИ.....	326
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	332
ДОДАТОК А	426

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БВПД	– Безоплатна вторинна правова допомога
БПД	– Безоплатна правова допомога
ВРУ	– Верховна Рада України
ВС	– Верховний Суд
ВККС України	– Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВРП	– Вища рада правосуддя
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ДСА	– Державна судова адміністрація
ДЄС	– Договір про Європейський Союз
ДФЄС	– Договір про функціонування Європейського Союзу
ЄС	– Європейський Союз
ЄСПЛ, Суд	– Європейський суд з прав людини
ЄСІТС	– Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ЄКПЛ, Конвенція	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КСУ	– Конституційний Суд України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
МПГПП	– Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
РЄ	– Рада Європи
Суд справедливості ЄС, СЈЕУ	– Суд справедливості Європейського Союзу
Хартія основних прав ЄС, Хартія	– Хартія основних прав і свобод Європейського Союзу
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

*Ubi ius, ibi via ad iustitiam omnibus patet
Де є право, там шлях до справедливості
має бути відкритим для всіх*

ПЕРЕДМОВА

Конституція України проголошує права і свободи людини і громадянина вищою цінністю держави, встановлюючи основні принципи устрою і функціонування системи органів правосуддя, покликаних забезпечувати захист і відновлення порушених прав. Втілені в приписах ч. 2 ст. 3 Конституції України принципи захисту прав і свобод людини та відповідальності держави перед людиною за свою діяльність передбачають позитивні обов'язки держави, що полягають у забезпеченні унормування суспільних відносин та створення механізмів їх реалізації.

Правовий феномен доступу до правосуддя виник як соціально-правове явище в результаті застосування правових норм та викликає низку дискусійних питань, що пов'язані зі співвідношенням в державі позитивного права, моральних та етичних аспектів правосуддя, принципів справедливості, правовладдя та рівності. Також доступ до правосуддя є основним громадянським правом особи в демократичній державі, у якій нормативні положення не лише встановлюються законом, а й реалізуються на практиці. Наявність системи гарантій судочинства, які забезпечують реалізацію доступу до правосуддя, є вирішальним критерієм дотримання принципу верховенства права як мірила правовладдя в державі. Як влучно розтлумачив Конституційний Суд України, правосуддя за своєю суттю є цінним за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах¹.

З огляду на відсутність нормативного визначення доступу до правосуддя як конституційного права людини і громадянина чи засади судочинства в Конституції України науковці визначають сутність цієї дефініції як синонім різних суміжних понять: «право на судовий

¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>

захист», «право на справедливий суд», «верховенство права», «право на ефективний засіб правового захисту» та інших. У зв'язку з науковою дискусією щодо правової категорії «доступ до правосуддя», своєрідністю її сутності, ознак та змісту у монографії зроблено висновок, що право на доступ до правосуддя є поняттям *sui generis*, що є унікальним за значенням, змістом і трактуванням.

Тож у представленій монографії зроблено спробу науково обґрунтувати цілісну концепцію сутності доступу до правосуддя як правового явища та права особи, яке виникло в результаті телеологічного судового тлумачення і має аксіологічну цінність. Глобальні перспективи та цілісність мовного звороту «доступ до правосуддя» дали змогу встановити унікальне значення та роль цієї правової категорії *sui generis* у правовій системі як:

1) комплексного права особи, яке є а) елементом верховенства права (правовладдя), б) гарантією справедливого суду, в) умовою права на ефективний засіб правового захисту, що визначає засоби доступу до права та охоплює і формальні (процесуальні), і змістовні (сутнісні, якісні) характеристики правосуддя, усунення унікальних бар'єрів і забезпечення того, щоб усі особи могли ефективно взаємодіяти з правовою системою у спосіб, який є рівноправним і справедливим;

2) функції правової системи, що є пріоритетним напрямом діяльності держави з питань комплексного нормативного врегулювання системи правосуддя та суміжних правових інститутів, практичного дотримання цінностей, принципів та цілей правосуддя, за результатами яких визначається ефективність судового захисту прав і свобод особи та стан соціальної справедливості в державі.

У сучасній світовій правовій думці доступ до правосуддя є правовим явищем, яке розглядає правосуддя та альтернативні правові інститути правової системи в динаміці та трансформації з огляду на виклики та потреби суспільства. Позаяк в умовах цифрової епохи, трансформації правосуддя у зв'язку з глобалізацією та особливими правовими режимами, актуалізуються питання збереження ціннісних складових права та його змістових елементів. Постають нагальні питання забезпечення та захисту прав і свобод людини, збереження демократичних цінностей, посилення інституційної спроможності судової гілки влади. Крім надзвичайних ситуацій, зокрема пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення Росії на територію України з 2022 року, здійснення правосуддя відбувається в

ПЕРЕДМОВА

умовах динамічних змін чинного законодавства, проведення правових реформ, євроінтеграції, цифрової трансформації, введення електронного судочинства. Зазначені обставини зумовлюють функціонування держави згідно з нормами особливих правових режимів та вимагають гармонізації національної правової системи, забезпечення права на безперешкодне звернення до суду за захистом людських прав, дотримання процедури розгляду справи, ухвалення та виконання рішення судом в умовах глобальних викликів сьогодення.

Автор висловлює вдячність та глибоку повагу науковому Вчителю — Попелюшку Василю Олександровичу, доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України, який відійшов у засвіти та продовжує наукову полеміку на небосхилі. Також це видання — знак щирої вдячності та шани за цінні поради, слухні рекомендації та мотивацію до написання цієї праці — заслуженому юристу України, доктору юридичних наук, професору Кучинській Оксані Петрівні та Президенту ВГО «Асоціація українських правників», доктору юридичних наук, професору, дійсному члену (академіку) Національної академії правових наук України Костицькому Василю Васильовичу. Сердечна вдячність рецензентам за доброзичливі поради та рекомендації до представленого монографічного дослідження — директору Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, віцепрезиденту Національної академії правових наук України, доктору юридичних наук, професору, академіку НАПрН України Скрипнюку Олександрю Васильовичу, вченому секретарю Науково-консультативної ради при Верховному Суді, судді Великої Палати Верховного Суду, доктору юридичних наук, доценту Ткачуку Олегу Степановичу, завідувачці кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського НаУОА, доктору юридичних наук, професору Дробуш Ірині Вікторівні.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

1.1. Доступ до правосуддя як правове явище: основні наукові підходи

З'ясування правової природи та цінності доступу до правосуддя має як теоретичне, так і прикладне значення. Питання щодо сутності, ознак, змісту доступу до правосуддя як правового явища, співвідношення з іншими суміжними правовими категоріями були предметом зацікавленості багатьох науковців. Так, вони потрапили в поле зору як дослідників теорії держави та права, так і вчених окремих галузей права: конституційного права, судового права, цивільного процесуального права, кримінального процесу, адміністративного права та судочинства, міжнародного права.

Водночас правова категорія «доступ до правосуддя» не отримала повного та всебічного вивчення, оскільки відсутня єдність доктринального тлумачення поняття «доступ до правосуддя» та розмежування його з суміжними поняттями, зокрема такими юридичними дефініціями, як «доступність правосуддя», «доступ до суду», «правовладдя», «право на справедливий суд», «право на справедливий судовий розгляд та вирішення справи судом», «право на суд», «право на судовий захист», «право на звернення до суду» та іншими правовими категоріями. Зазначене вище обумовлює необхідність ґрунтовного наукового дослідження та узагальнення існуючих наукових напрацювань з обраного предмета дослідження.

Визначення правової природи та характерних ознак доступу до правосуддя є доктринально значущим для формулювання теоретико-прикладних засад цього правового явища та розв'язання проблем матеріального і процесуального права. Адже як слушно зазначає О. Скрипнюк, «розвиток прав і свобод людини, їх нормування в національних і міжнародних актах передбачають необхідність їх відповідного теоретико-методологічного забезпечення, що сприяє

проведенню численних досліджень цих прав і свобод і їх окремих видів»².

Вчені вказують, що попри широке застосування цієї дефініції доступ до правосуддя не був центральним питанням вивчення у загальній теорії права. Так, О. Козакевич звертає увагу, що «забезпечення права на доступ до правосуддя у загальній концепції прав людини тривалий час було пов'язане зі зверненням до суду та розвитком сучасної концепції прав людини»³. Водночас саме науковцями теоретико-правової школи закладені теоретичні основи осмислення сутності та складових доступу до правосуддя як правового явища. Так, у працях вченого В. Костицького репрезентовано сучасні погляди на місце судової влади в системі поділу влади⁴, соціолого-правові засади її організації та механізми обмеження правом⁵. У наукових працях С. Головатого, М. Козюбри розкрито світоглядно-методологічні підходи до розуміння загальних правових категорій, принципів права та основоположної засади верховенства права^{6, 7}, тлумачення права, зокрема телеологічного способу розуміння права^{8, 9}, соціального призначення права та соціального виміру правової системи (Н. Оніщенко, Н. Пархоменко,

---

² Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 59.

³ Козакевич О. М. Генезис ідеї права на доступ до правосуддя у загальній концепції прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 22.

⁴ Костицький В. Поділ влади у контексті теолого-соціологічного праворозуміння (нариси правової теорії): монографія. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2023. 192 с.

⁵ Костицький В. Обмеження правом законодавчої та судової влади: монографія. Київ. Видавничий дім «АртЕк», 2017. 228 с.

⁶ Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки*. Том 64. Юридичні науки. 2007. С. 93.

⁷ Головатий С. П. Верховенство права: монографія: у 3-х кн. Київ: Видавництво «Фенікс», 2006. 1747 с.

⁸ Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ. 2002. 229 с.

⁹ Малишев Б. В. Цілеспрямованість правової системи: теоретико-методологічне дослідження: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2013. 405 с.

1.1. Доступ до правосуддя як правове явище: основні наукові підходи

П. Рабінович^{10, 11, 12)}, фундаментальних прав і основоположних свобод (О. Скрипнюк)^{13, 14}.

Вчена І. Жаровська дійшла обґрунтованого висновку, що доступ до правосуддя є невіддільною складовою доступності права, що є складним правовим механізмом та включає систему правових гарантій, заходів та засобів, які забезпечують можливість особі або іншому суб'єкту безперешкодно звернутись до органів правосуддя та отримати захист свого права¹⁵. В свою чергу І. Верба визначила поняття права на доступ до правосуддя у двох значеннях: об'єктивному як систему норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері доступності правосуддя, які пов'язані з охороною, захистом чи відновленням прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, та суб'єктивному, що полягає у гарантованій державою можливості людини і громадянина звернутися до суду з метою охорони, захисту чи відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів, що реалізуються в різних за галузевою належністю (адміністративні, кримінальні, цивільні, господарські) конкретних правових відносинах¹⁶.

У монографії «Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення» колектив науковців за відповідального наукового редактора В. Бігуна дослідили проблематику правосуддя на основі філософсько-правових підходів та розкрили багатогранність і складність

---

¹⁰ Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи: монографія за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2011. 176 с.

¹¹ Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Джерела права: сутнісні характеристики у світлі розвитку сучасної правотворчості. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 33. 2023. С. 110–120.

¹² Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.

¹³ Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 56–63.

¹⁴ Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики (до 10-річчя незалежності України): монографія. Київ, 2000. 600 с.

¹⁵ Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. С. 11.

¹⁶ Верба І. О. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загально-ноправова характеристика: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Запоріжжя, 2016. С. 175.

правосуддя як правового явища, основною метою якого є реалізація, захист і відновлення порушених прав, а також встановлення справедливості¹⁷. Плеяда вчених історичної школи права, в тому числі В. Бігун, І. Бойко, І. Усенко та інші науковці^{18, 19, 20}, вивчали доступ до правосуддя в контексті вирішення проблем та розвитку судової влади в Україні як право людини звернутися до суду, що уможливорює реалізацію права на справедливий суд²¹.

Щодо визначення поняття та місця доступу до правосуддя в судовому праві виокремились кілька точок зору. Поширена точка зору, що доступ до правосуддя є організаційним (інституційним) принципом судової влади. Так, вчена О. Овчаренко вперше на рівні дисертаційного дослідження розкрила поняття доступності правосуддя як інституційного принципу та стану організації та діяльності судової влади в цілому²², сутність якого полягає у відсутності фактичних і юридичних перешкод для звернення зацікавлених осіб до суду за захистом своїх прав²³. В. Городовенко обґрунтував наявність підстав

---

¹⁷ Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк, С. П. Рабінович, В. С. Смородинський, О. В. Стівба / (Відп. ред. В. С. Бігун). Київ, 2009. 316 с.

¹⁸ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. Наукове видання. В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков, О. А. Гавриленко, Л. О. Зайцев, А. Ю. Іванова, О. О. Малишев, І. В. Музика, В. Т. Окіпнюк, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, М. І. Сірий, І. Б. Усенко (кер. кол.), М. Д. Ходаківський, Л. В. Худоляр, О. Н. Ярмиш. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Міжнародна асоціація істориків права. Київ. 2014. 503 с.

¹⁹ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наук. думка, 2014. 502 с.

²⁰ Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Вид-во Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.

²¹ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. Наукове видання. В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков, О. А. Гавриленко, Л. О. Зайцев, А. Ю. Іванова, О. О. Малишев, І. В. Музика, В. Т. Окіпнюк, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, М. І. Сірий, І. Б. Усенко (кер. кол.), М. Д. Ходаківський, Л. В. Худоляр, О. Н. Ярмиш. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Міжнародна асоціація істориків права. Київ. 2014. 503 с.

²² Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 249 с.

²³ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків, 2008. С. 179.

1.1. Доступ до правосуддя як правове явище: основні наукові підходи

виокремлення доступності правосуддя як принципу судової влади, зокрема вчений відніс цей принцип до групи організаційних принципів побудови судової влади в Україні²⁴.

Науковці висловили пропозицію щодо означення доступу до правосуддя як гарантованої державою можливості особи звернення до суду за захистом своїх прав. На наш погляд, доречно визначення цієї правової категорії сформулював І. Марочкін, який ствердив, що «доступність правосуддя — нормативно закріплена і реально забезпечена можливість безперешкодного звернення до суду за захистом своїх прав»²⁵. Такої ж думки притримувались й інші вчені харківської школи права, включно з науковицею Л. Москвич, яка під доступом до правосуддя розуміє гарантовану державою можливість будь-якої зацікавленої особи у найбільш короткий строк звернутися до процедури судового захисту своїх прав та інтересів і відстоювати їх у встановленому законом порядку²⁶. Крім того, вчена вважає, що доступність суду є необхідною умовою ефективного функціонування судової системи та критерієм ефективності судової системи, що охоплює стандарти реального забезпечення можливості громадян безперешкодно звертатися до суду за захистом своїх прав²⁷. Крім того, науковці інтерпретували доступ до правосуддя як складову інших правових явищ, що є суміжними з цим поняттям правовими категоріями. До прикладу, характеристику верховенства права²⁸, елемента права на справедливий суд²⁹.

У дослідженні конституційно-правових засад доступу до правосуддя науковець А. Лужанський звернув увагу, що доступ до правосуддя полягає у можливості використання особою усіх міжнародних

---

²⁴ Городовенко В. В. Принципи судової влади: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.10. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 482 с.

²⁵ Марочкін І. Є. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації. Матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2002 р., м. Харків. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи*. Ред. кол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. Київ; Харків: Юрінком Інтер, 2002. 288 с. С. 32.

²⁶ Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. доктора юр. наук. Харків, 2011. 485 с.

²⁷ Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. доктора юр. наук. Харків, 2011. С. 142.

²⁸ Головатий С. П. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Київ: Видавництво «Фенікс», 2006. 1747 с.

²⁹ Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Нац. юрид. академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 283 с.

та національних гарантій права на справедливий суд у процесі звернення до суду та судового розгляду, включаючи процедури оскарження судового рішення і його виконання³⁰.

Дослідженню різних аспектів інституту конституційної скарги, її функціонального значення, проблем та перспектив як аспекту доступу до конституційного правосуддя були присвячені праці вчених К. Айріяна³¹, Ю. Барабаша та О. Петришина, М. Гецька³², А. Головіна³³, М. Гульгата³⁴, Я. Єрмоленко³⁵, В. Пулей³⁶ та інших. Проблеми та різні доктринальні питання конституційної юстиції були предметом дослідження правників-конституціоналістів, у тому числі М. Костицького, В. Лемака, О. Петришина, М. Савчина, В. Шаповала та С. Шевчука.

Науковці-процесуалісти аналізували важливість доступності правосуддя в цивільних та кримінальних справах. Так, Н. Сакара зазначає, що ця правова категорія є стандартом, який відбиває вимоги справедливого й ефективного судового захисту та конкретизується в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодному зверненні усякої зацікавленої особи до суду³⁷. Водночас О. Ткачук виокремив проблеми та пріоритетні напрями модернізації та реформування судової влади у цивільному судочинстві, її реформування,

---

³⁰ Лужанський А. В. Конституційно-правові засади доступу до правосуддя: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.02. Київ, 2013. С. 190.

³¹ Айріяна К. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2015. 20 с. Айріяна К. Б. Конституційно-правова сутність інституту «конституційна скарга». *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2014. Випуск 18. С. 20–25.

³² Гецько М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2014. 15 с.

³³ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Київ, 2012. 280 с.

³⁴ Гульгай М. М. Інститут конституційної скарги: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 42 с.

³⁵ Єрмоленко Я. В. Конституційна скарга в механізмі охорони прав людини в Україні (загальнотеоретичний аспект): дис. ... доктора філософії: 081 Право, ДДУВС. Дніпро, 2020. 194 с.

³⁶ Пулей В. І. Інститут конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи: порівняльно-правове дослідження: дис. ... доктора філософії: 081 «Право», Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024. 228 с.

³⁷ Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Н. Ю. Сакара. Харків: Право, 2010. 256 с.